

Leergemeenschappen Omgaan met verschillen met behulp van ict – Alliantie VO

Eindrapportage

december 2017

iXperium/Centre of Expertise Leren met ict
Radboud Docentenacademie, Radboud Universiteit
Marijke van Vijfeijken
Helma Oolbekkink
Janneke van der Steen
Marijke Kral

Colofon

iXperium/*Centre of Expertise Leren met ict*

Kenniscentrum Kwaliteit van Leren

Faculteit Educatie, Hogeschool van Arnhem en Nijmegen

www.ixperium.nl

Radboud Docenten Academie

Radboud Universiteit Nijmegen

www.ru.nl/docentenacademie

Auteurs:

Marijke van Vijfeijken

Helma Oolbekkink

Janneke van der Steen

Marijke Kral

Realisatie: HAN Marketing, Communicatie en Voorlichting

Naamsvermelding-NietCommercieel 3.0 Nederland

Je bent vrij om:

het werk te delen – te kopiëren, te verspreiden en door te geven via elk medium of bestandsformaat.

het werk te bewerken – te remixen, te veranderen en afgeleide werken te maken.

De licentiegever kan deze toestemming niet intrekken zolang aan de licentievoorwaarden voldaan wordt.

Onder de volgende voorwaarden:

Naamsvermelding – De gebruiker dient de maker van het werk te **vermelden**, een link naar de licentie te plaatsen en **aan te geven of het werk veranderd is**. Je mag dat op redelijke wijze doen, maar niet zodanig dat de indruk gewekt wordt dat de licentiegever instemt met je werk of je gebruik van het werk.

NietCommercieel – Je mag het werk niet gebruiken voor **commerciële doeleinden**.

Inhoudsopgave

Inleiding	4
1. De leergemeenschappen.....	5
2. Onderzoeksopzet.....	8
3. Profielen leergemeenschappen	11
4. Conclusies	27
5. Aanbevelingen.....	32
Referenties	35

Inleiding

De Alliantie Voortgezet Onderwijs voor Nijmegen en het Land van Maas en Waal (Alliantie VO) heeft gedurende drie schooljaren (2014/2015, 2015/2016, 2016/2017) samengewerkt in het kader van de subsidieregeling 'Versterking Samenwerking Lerarenopleidingen en Scholen' (VSLs). De samenwerkingspartners waren het Instituut voor Leraar en School (ILS HAN) en het iXperium/Centre of Expertise Leren met ict (iXperium/CoE) van de HAN en de Radboud Docenten Academie. De samenwerking richtte zich op het thema omgaan met verschillen met inzet van ict.

In zes leergemeenschappen op zes scholen voor voortgezet onderwijs zijn op een praktijkgerichte en onderzoeksmatige wijze experimenten uitgevoerd in de klas. Het onderzoek moet leiden tot kennisontwikkeling, kennisdeling, professionalisering van leraren en een aanbod op maat voor leerlingen in de klas.

Deze eindrapportage doet verslag van de ontwikkeling van zes leergemeenschappen in de periode 2014-2017. De evaluatie is uitgevoerd door onderzoekers van iXperium/CoE van de HAN en een onderzoeker van de Radboud Docenten Academie.

In deze rapportage wordt eerst een korte beschrijving gegeven van de opzet van de leergemeenschappen (H1) en de onderzoeksopzet (H2). Vervolgens worden de kenmerken, activiteiten en opbrengsten van de zes leergemeenschappen geschetst (H3). Tot slot wordt een antwoord gegeven op de onderzoeksvragen (H4) en worden in het laatste hoofdstuk (H5) aanbevelingen gedaan.

1. De leergemeenschappen

In dit hoofdstuk worden de leergemeenschappen beschreven. De doelen van de leergemeenschappen worden toegelicht, evenals de werkwijze en de verschillende rollen en verantwoordelijkheden.

1.1. Doelen leergemeenschappen

Het overkoepelend thema van de leergemeenschappen is recht doen aan verschillen tussen leerlingen met behulp van ict. De doelen van de leergemeenschappen zijn:

- Kennisontwikkeling en kennisdeling op het gebied van recht doen aan verschillen met behulp van ict.
- Professionalisering van leraren op het gebied van recht doen aan verschillen met behulp van ict.
- Professionalisering van leraren op het gebied van onderzoeksmatig ontwerpen van onderwijs.
- Input leveren voor de doorontwikkeling van het curriculum van de lerarenopleiding met betrekking tot het overkoepelende thema.

Op zes scholen voor voortgezet onderwijs zijn leergemeenschappen ingericht. Elke school heeft een eigen deelonderwerp geformuleerd, passend bij het overkoepelend thema én bij de leerbehoefte van de school.

1.2. Werkwijze leergemeenschappen

In de zes leergemeenschappen wordt een vorm van ontwerponderzoek gedaan. Vanuit concrete ontwerp-vraagstukken worden ict-rijke leerarrangementen ontworpen, uitgevoerd en onderzocht. De leergemeenschappen moeten bruikbare contextgebonden producten opleveren en kennis over differentiatie die in de praktijk toepasbaar is.

De leergemeenschappen werken in vijf fasen: vraagarticulatie, onderzoeksvraag en ontwerpeisen, ontwerp, uitvoering, analyse en rapportage (Van Vijfeijken, Kral & Kuypers, 2014; Van Vijfeijken, Neut, Uerz en Kral, 2015). Het project heeft een looptijd van drie jaar waarin de vijf fasen twee keer doorlopen kunnen worden (iedere cyclus duurt ongeveer anderhalf jaar).

1.3. Rollen en verantwoordelijkheden

Er zijn afspraken gemaakt over wie deelnemen aan de leergemeenschappen en wat hun taak is in de leergemeenschap¹. De afspraak is dat in elke leergemeenschap leraren van de school deelnemen en bovendien een schoolleider, een onderzoeker, een lerarenopleider en een onderzoekscoördinator. Daarnaast hebben lio's de mogelijkheid te participeren in de leergemeenschap. Indien zij participeren verzorgen zij een deelonderzoek dat een bijdrage levert aan het totale onderzoek van de leergemeenschap.

Rol van de leraren

Aan de leergemeenschap nemen meerdere leraren deel. Er zijn geen afspraken gemaakt over het aantal leraren in de leergemeenschap. De wens van de projectorganisatie is dat, indien in de school aanwezig, leraren deelnemen die inhoudelijk voortrekker zijn op het gebied van differentiatie, ict en onderzoek. De taken van de leraren zijn als volgt omschreven:

- Uitvoeren en experimenteren: de leraren voeren experimenten uit in de lesomgeving, rapporteren dit in de leergemeenschap en leveren data aan.
- De voortrekkers nemen hun verantwoordelijkheid als het gaat om het aanleveren van knowhow voor de experimenten in de klas.
- De voortrekkers coachen de andere deelnemers van de leergemeenschap (en indien wenselijk ook leraren buiten de leergemeenschap die meedoen met de experimenten).
- Verspreiden van good practices, ambassadeur zijn binnen hun eigen expertise en het leveren van een positieve bijdrage aan de schoolontwikkeling

Rol van de schoolleider

De schoolleider fungeert als projectleider in de leergemeenschap. Hij plant de bijeenkomsten en zorgt voor agenda's. Hij stuurt de leergemeenschap aan en spreekt de deelnemers aan op hun verantwoordelijkheden. Hij zit de bijeenkomsten voor, stelt actiepunten vast en bewaakt het proces en de voortgang. Daarnaast fungeert de schoolleider als contactpersoon en aanspreekpunt voor de schooldirectie en de stuurgroep van het project.

Rol van de lerarenopleiders en onderzoekers (ILS HAN, iXperium/CoE, RDA)

Vier van de zes leergemeenschappen zijn in de samenwerking tussen het schoolbestuur, ILS HAN en het iXperium/CoE vormgegeven. In deze vier leergemeenschappen nemen een onderzoeker van het iXperium/CoE en een lerarenopleider van ILS HAN deel. De lerarenopleider brengt vakexpertise in en voert de opgedane kennis terug naar de opleiding. De onderzoeker zorgt voor een opbrengstgerichte en onderzoeksmatige werkwijze en bewaakt de kwaliteit van de onderzoeksmethodiek.

¹ Taakomschrijving leergemeenschappen recht doen aan verschillen/inzet ict. Alliantie Voortgezet Onderwijs voor Nijmegen en het Land van Maas en Waal.

Twee leergemeenschappen vormen een samenwerking tussen het schoolbestuur en de RDA. Aan deze twee leergemeenschappen neemt een onderzoeker deel van de RDA die tevens lerarenopleider is. Deze onderzoeker brengt vakexpertise in, voert opgedane kennis terug naar de opleiding, zorgt voor een onderzoeksmatige werkwijze en bewaakt de kwaliteit.

Rol van de onderzoekscoördinator

De onderzoekscoördinator schrijft het onderzoeksplan, maakt en voert onderzoeksmethodieken uit in samenwerking met de onderzoeker en lerarenopleider van ILS HAN en iXperium/CoE of RDA. De onderzoekscoördinator reflecteert op het onderzoeksproces tijdens gezamenlijke bijeenkomsten met andere onderzoekscoördinatoren van de andere leergemeenschappen en presenteert onderzoeksresultaten tijdens plenaire presentatiemiddagen.

2. Onderzoeksopzet

Om de kenmerken en opbrengsten van de leergemeenschappen in beeld te brengen is bij het ontwikkelen van de onderzoeksinstrumenten gebruikgemaakt van een model (Mittendorff, Geijssel, Hoeve, Laat & Nieuwenhuis, 2006). In dit model worden kenmerken van leergemeenschappen onderscheiden (gedeeld domein, gedeelde praktijk en het zijn van een groep) en daarnaast gezamenlijke leeractiviteiten en opbrengsten van gezamenlijk leren. De kenmerken van de groep hebben invloed op de leeractiviteiten die in de leergemeenschap plaatsvinden, wat op zijn beurt weer van invloed is op de collectieve opbrengsten van de leergemeenschap.

In dit hoofdstuk worden het onderzoeksdoel en de onderzoeksvragen benoemd en wordt de onderzoeksopzet kort toegelicht.

2.1 Onderzoeksdoel en onderzoeksvragen

Het doel van deze evaluatie is om zicht te krijgen op de manier waarop de leergemeenschappen vorm krijgen en wat de opbrengsten zijn. Daarnaast moet deze evaluatie handvatten bieden voor de inzet van leergemeenschappen in de toekomst.

De volgende vier onderzoeksvragen staan centraal:

1. Wat zijn de kenmerken van de leergemeenschappen en hoe veranderen deze kenmerken gedurende de drie jaar?
2. Welke activiteiten worden ondernomen in de leergemeenschappen en hoe veranderen deze gedurende de drie jaar?
3. Wat zijn de opbrengsten van de leergemeenschappen, volgens de deelnemers van de leergemeenschappen, met betrekking tot recht doen aan verschillen met ict? (concrete producten, persoonlijke opbrengsten en opbrengsten voor de organisatie).
4. Welke belemmerende en bevorderende kenmerken ervaren de deelnemers van de leergemeenschap en welke verbetermogelijkheden zien zij voor de leergemeenschappen?

2.2 Onderzoeksopzet

Er zijn drie verschillende onderzoeksactiviteiten verricht die bijdragen aan het beantwoorden van bovengenoemde onderzoeksvragen.

- Evaluatiebijeenkomsten per leergemeenschap.
- Individuele interviews met schoolleiders van iedere leergemeenschap.

- Digitale vragenlijst voor alle deelnemers van de leergemeenschappen.

Deze onderzoeksactiviteiten zijn telkens in mei/juni uitgevoerd over het voorliggende schooljaar. Een onderzoeker die niet persoonlijk betrokken was bij de leergemeenschap nam de evaluatiebijeenkomsten en de interviews telkens af.

De bedoeling was om bovenstaande onderzoeksactiviteiten bij elke leergemeenschap ieder jaar te herhalen. Voor de evaluatiebijeenkomsten geldt dat drie leergemeenschappen daadwerkelijk drie keer een evaluatiebijeenkomst hebben gehad. Bij School A, School C en School F heeft echter slechts twee keer een evaluatiebijeenkomst plaatsgevonden. De redenen voor het wegvallen van deze evaluatiebijeenkomsten had te maken met de timing en de planning. Het was niet het goede moment voor een evaluatie of het lukte niet meer om de evaluatie te plannen voor de zomervakantie.

Daarnaast zijn niet bij alle leergemeenschappen drie keer individuele interviews met leidinggevend gehouden. Dit kwam doordat in het derde jaar bij drie leergemeenschappen geen schoolleider meer betrokken was. Dit was het geval bij het School A, School E en School D.

Evaluatiebijeenkomst per leergemeenschap

De evaluatiebijeenkomsten hebben als doel inzicht te krijgen in de kenmerken van de groep, de (leer)activiteiten die hebben plaatsgevonden en de opbrengsten tot nu toe (zie ook Mittendorff, 2006). Daarnaast wordt in de evaluatiebijeenkomst ingegaan op de kenmerken van de leergemeenschap en de activiteiten die volgens de deelnemers leiden tot resultaten. Er wordt ingegaan op eventuele knelpunten en verbetermogelijkheden.

Individuele interviews schoolleiders

Er zijn individuele interviews afgenomen bij betrokken schoolleiders van elke leergemeenschap. De individuele interviews hebben als doel zicht te krijgen in de verwachtingen, betrokkenheid, het gevoerde beleid ten aanzien van de leergemeenschappen, en de opbrengsten en ervaringen tot nu toe van de betrokken schoolleiders. In het tweede en derde jaar is telkens expliciet gevraagd naar veranderingen in verwachtingen, betrokkenheid etc. door consequent terug te verwijzen naar het voorgaande interview.

Digitale vragenlijst

Er is een digitale vragenlijst uitgezet onder alle deelnemers van de zes leergemeenschappen. De vragenlijst bevat open en gesloten vragen. Er zijn vragen gesteld over kenmerken, activiteiten en opbrengsten. Daarnaast hebben we de deelnemers ook gevraagd naar hun ervaringen (sterke, zwakke en verbeterpunten).

2.3 Analyse

Profielen leergemeenschappen

Op basis van de hierboven beschreven onderzoeksactiviteiten is een profiel van elke leergemeenschap gemaakt (H3). Dit profiel bevat de kenmerken (doel, samenstelling, rollen, samenwerking), activiteiten en opbrengsten (concrete producten, persoonlijke opbrengsten en opbrengsten voor de organisatiecontext) en een reflectie op de leergemeenschap van de deelnemers zelf (bevorderende en belemmerende kenmerken en verbetervoorstellen). Elk profiel eindigt met een korte beschrijving over het vervolg van de leergemeenschap. De profielen zijn samengesteld door een onderzoeker die niet persoonlijk betrokken was bij de leergemeenschap. Alle profielen zijn voorgelegd aan de betrokken projectleiders en onderzoekers met de vraag of zij zich herkenden in het beschreven beeld. Op basis van deze 'member check' zijn kleine aanpassingen gedaan in de profielen.

Cross case-analyse

Er is een cross case-analyse gedaan over de zes profielen van de leergemeenschappen en op basis daarvan zijn de antwoorden op de onderzoeksvragen geformuleerd (H4). Hoofdstuk 4 sluit af met aanbevelingen.

3. Profielen leergemeenschappen

In dit hoofdstuk worden de leergemeenschappen beschreven. Deze beschrijvingen zijn gebaseerd op de evaluatiebijeenkomsten, de individuele interviews met schoolleiders en de resultaten van de digitale vragenlijsten. Elk profiel is voorgelegd aan de schoolleiders en/of projectleiders om na te gaan of de portretten geen incorrecte informatie bevatten.

3.1 School A

Doelen

School A is een scholengemeenschap voor vmbo, havo en vwo. Het doel van de leergemeenschap op school is tweeledig. Aan de ene kant is het doel om de kwaliteit van het onderwijs te verbeteren door meer onderwijs op maat te geven. Ict is een middel om dit doel te bereiken. Aan de andere kant heeft de leergemeenschap een meer procesmatig doel, namelijk elkaar inspireren, samen aan de slag zijn en eigenaar zijn van onderwijsontwikkeling.

Kenmerken en samenstelling van de leergemeenschap

De leergemeenschap bestaat uit zes leraren, een lerarenopleider en een onderzoeker. Er is bewust gekozen voor het bijeenbrengen van leraren uit twee verschillende teams, vmbo-t en havo/vwo. In het eerste jaar volgt de schoolleider de leergemeenschap op afstand. Naast de schoolleider is er ook een afdelingsleider betrokken bij de leergemeenschap die de rol van critical friend heeft en daarmee dichterbij de leergemeenschap staat. Eén van de leraren vervult de rol als projectleider. In het tweede en derde jaar verandert de samenstelling van leraren en in het derde jaar is er geen schoolleider meer betrokken. In het begin zoeken de deelnemers van de leergemeenschap nog naar hun rol, maar gaandeweg, met name in het tweede jaar, worden de rollen duidelijker. De leergemeenschap komt in het eerste en tweede jaar één keer per kwartaal bij elkaar. De meeste deelnemers van de leergemeenschap vinden dat de samenwerking stroef verloopt. De groep is zelden compleet en er wordt weinig verbinding gezocht met elkaar. Tijdens de bijeenkomsten vinden constructieve gesprekken plaats, maar tussen de bijeenkomsten door lijkt alleen de projectleider werk te verrichten voor de leergemeenschap. Aan het eind van het tweede jaar besluiten de deelnemers om een pilot gepersonaliseerd leren te ontwikkelen en uit te voeren in het derde jaar. Door het perspectief op deze pilot verandert de betrokkenheid en motivatie van de deelnemers. In het derde jaar van de leergemeenschap is de pilot daadwerkelijk vormgegeven en uitgeprobeerd. Deelnemers voelen zich hier sterk bij betrokken.

Activiteiten

Tijdens het eerste jaar van de leergemeenschap is door de deelnemers vooral gezocht naar het doel en de invulling van de leergemeenschap. Er is literatuurstudie verricht naar e-portfolio's en zelfsturend leren en er zijn studiewijzers ontwikkeld voor wiskunde en mens en maatschappij. Ook hebben de deelnemers gewerkt aan een plan voor een portfolio waarin plusleerlingen meer

zelfgestuurd kunnen leren. In het tweede jaar zijn de deelnemers van de leergemeenschap gestart met het voorbereiden van een pilot gepersonaliseerd leren die in het derde jaar is uitgevoerd.

De pilot gepersonaliseerd leren

Gedurende een periode van zes weken (tussen herfst- en kerstvakantie) zijn twee klassen van leerlingen uit het eerste jaar en hun leraren van de vakken Frans, maatschappijleer, wiskunde & rekenen aan de slag gegaan met gepersonaliseerd leren. De hierboven genoemde vakken zijn zoveel mogelijk achter elkaar gepland (het gaat om negen uur per week) en parallel aan elkaar. De leerlingen zijn op de hoogte gesteld van de leerdoelen voor de verschillende vakken voor de betreffende periode. De leerlingen zijn iedere dag begonnen met een planningsuurtje. In dat uur plannen leerlingen, blikken ze terug en kijken ze vooruit. Dit is een individueel proces, het gaat er niet om dat leerlingen alle opdrachten uitvoeren, maar dat ze aan het eind kunnen laten zien dat ze de leerdoelen hebben behaald. De leerlingen en leraren hebben gebruikgemaakt van planningsdocumenten. Iedere leraar heeft ongeveer tien leerlingen die hij of zij wekelijks heeft begeleid, niet alleen bij vakinhoudelijke vragen maar ook bij vragen gericht op het zelf leren reguleren van het leren. Leerlingen hebben zelfstandig gewerkt aan de verschillende vakken. De vakleraren plannen gedurende de dag instructiemomenten in waar leerlingen zich voor kunnen inschrijven in het planningsdocument. Doordat de vakken parallel zijn ingeroosterd en de klaslokalen aan elkaar grenzen, hebben de eerstejaarsleerlingen telkens twee leraren van twee verschillende vakgebieden. Leerlingen bepalen zelf de volgorde van leerdoelen en leeractiviteiten en plannen zelf in of en wanneer ze hulp nodig hebben van een vakdocent. In de praktijk kan het zijn dat leerlingen werken aan bijvoorbeeld wiskunde, terwijl de wiskundeleraar niet aanwezig is. De pilot is geëvalueerd door een kwaliteitsmedewerker van het schoolbestuur door middel van enquêtes en interviews bij leerlingen. De deelnemers van de leergemeenschappen hebben gezamenlijk de resultaten geanalyseerd en gerapporteerd. Over de opbrengsten van de pilot zijn door de deelnemers interne presentaties gegeven en daarnaast hebben andere leraren de klassen bezocht gedurende de pilot.

Opbrengsten

Concrete producten

Er is een literatuuronderzoek verricht naar e-portfolio's en zelfsturend leren. Dit heeft geleid tot een plan voor een portfolio waarin plusleerlingen meer zelfgestuurd kunnen leren. Er is een studiewijzer ontwikkeld met daarin leerdoelen voor wiskunde, en studiekaarten voor mens en maatschappij met daarin de basisdoelen voor alle leerlingen. De opbrengst van het derde jaar op productniveau is een organisatiestructuur voor gepersonaliseerd leren met bijbehorende planningstools en leerdoelenkaarten en een eindrapportage over de opbrengsten, knelpunten en succesfactoren van de pilot.

Persoonlijke opbrengsten

In het eerste en tweede jaar vinden de meeste deelnemers dat de leergemeenschap bijdraagt aan het ontwikkelen van opvattingen en visie over gebruik van ict voor recht doen aan verschillen. Daarnaast geven de deelnemers aan op een andere manier naar differentiatie te kijken door de leergemeenschap en meer visie en ideeën te hebben voor het inzetten van ict in lessen. In het

derde jaar hebben de deelnemers van de leergemeenschap ervaring opgedaan met gepersonaliseerd leren. Dit betekent onder andere dat zij coachingsvaardigheden hebben ontwikkeld en zicht hebben gekregen op de mogelijkheden om het leren van de leerlingen meer te personaliseren.

Opbrengsten voor de bredere organisatiecontext

Er is een portfolio voor zelfregulerend leren ontwikkeld dat gebruikt kan worden door alle leraren van de school. De opbrengsten op organisatieniveau van het derde jaar van de leergemeenschap zijn op de eerste plaats het inzicht dat gepersonaliseerd leren alleen gerealiseerd kan worden als aan een aantal voorwaarden wordt voldaan, zoals een passende roostering, afstemming vakleraren en het gebruik van planningsdocumenten. Op de tweede plaats ligt er een organisatiemodel voor gepersonaliseerd leren met een verslag over de voor- en nadelen van dit model. Op dit model kan voortgeborduurd worden als gepersonaliseerd leren verder in de school wordt uitgebreid. Tot slot hebben de leraren van de leergemeenschap een gemeenschappelijke taal ontwikkeld betreffende het begrip gepersonaliseerd leren.

Reflectie

Bevorderende kenmerken

De deelnemers van de leergemeenschap noemen in het eerste jaar als bevorderende kenmerken voor het behalen van opbrengsten de samenstelling (per vakgebied twee leraren), de trekkende rol van de projectleider (voorwerk, theoretische onderbouwing), de samenwerking met de externe onderzoeker, de inbreng van vakkennis door de verschillende leraren, de vernieuwingsgerichtheid en de betrokkenheid en openheid van de deelnemers. Specifiek voor het derde jaar is bevorderend geweest het vertrouwen vanuit de schoolorganisatie, de verkregen medewerking om randvoorwaarden als aangepaste roostering te realiseren, de ervaren veilige omgeving voor het uitvoeren van de pilot, de facilitering voor het houden van wekelijkse intervisiebijeenkomsten tijdens de pilot en de korte lijntjes met het team, de mentoren en de afdelingsleider.

Belemmerende kenmerken

De deelnemers noemen als belemmerende kenmerken in de eerste twee jaren de verschillende verwachtingen van de deelnemers, de ongelijke verdeling van taken na afloop van de bijeenkomsten en de tekortschietende ict-specifieke kennis binnen de leergemeenschap. Specifiek voor het derde jaar zijn knelpunten genoemd op vooral inhoudelijk vlak, namelijk de klassikale instructiemomenten (leerlingen werden uit hun concentratie gehaald), het gebrek aan variatie in de opdrachten, het feit dat sommige leerlingen meer begeleiding nodig hebben dan gedurende de pilot geboden kon worden, de vele petten die een vakdocent moet opzetten (coach, vakleraar, pedagoog) en het ontbreken van een stilleruimte voor de leerlingen. Tot slot vinden de leraren de pilot te kort om gedragsverandering bij leerlingen te kunnen zien.

Verbeterpunten

In de eerste twee jaar van de leergemeenschap zijn de deelnemers erg zoekende geweest naar een goede invulling van activiteiten. Dit had volgens de deelnemers voorkomen kunnen worden als verantwoordelijkheden en taken, doelen en verwachtingen aan het begin waren vastgelegd. Andere verbetervoorstellen die zij noemen: externe begeleiders de leiding laten nemen, inspiratie

van buitenaf naar de leergemeenschap halen en het versterken van de communicatie binnen en buiten de leergemeenschap. De deelnemers van de leergemeenschap zijn over de pilot die zij in het derde jaar hebben uitgevoerd erg tevreden en zijn trots op de resultaten.

Vervolg

De leergemeenschap wordt een projectgroep die als doel heeft het meer persoonlijk maken van het leren. Er zijn in het nieuwe schooljaar drie projectgroepen verspreid over de verschillende opleidingen van School A, die alle drie gericht zijn op het meer personaliseren van onderwijs. De manier waarop de projectgroepen aan het werk gaan, zal verschillend zijn.

3.2 School B

Doelen

De vmbo-afdeling van School B wil de leergemeenschap gebruiken om een gedifferentieerd onderwijsaanbod voor hun leerlingen te realiseren. De school wil werken aan differentiatie naar niveau (in drie niveaugroepen) met behulp van nieuwe technologie. Het project moet daartoe voor leraren handvatten opleveren om te differentiëren. Daarnaast is het expliciet de bedoeling dat de leraren binnen de leergemeenschap leren om op een onderzoeksmatige manier te werken, dit is zowel middel als doel.

Kenmerken en samenstelling

In het eerste jaar bestaat de leergemeenschap uit vijf leraren met een mix van vakken en leerjaren, een onderzoekscoördinator, een afdelingsleider, een lerarenopleider en een onderzoeker. De deelnemers van de leergemeenschap zijn gekozen om hun didactische/technische vaardigheden, mate van systematisch werken, interesse voor ict en innovatieve ideeën. De samenstelling van de leergemeenschap verandert in het tweede en derde jaar. Er komen een andere lerarenopleider en onderzoeker, twee leraren en de afdelingsleider verlaten de leergemeenschap. Binnen de leergemeenschap vervult de onderzoekscoördinator de rol als projectleider. De projectleider bereidt de bijeenkomsten voor en voert wekelijks overleg met de afdelingsleider. De afdelingsleider zorgt ervoor dat het managementteam wordt geïnformeerd over de (vorderingen van de) leergemeenschap en dat beleid, indien van toepassing, wordt aangepast. Vanaf het derde jaar is de projectleider van de leergemeenschap binnen de organisatie van functie veranderd. Hij is nu tevens afdelingsleider.

De leraren van de leergemeenschap komen als het kan wekelijks bij elkaar. De voltallige leergemeenschap komt maandelijks bij elkaar. Gedurende het project, en met name in het derde jaar, zijn er minder bijeenkomsten van de leergemeenschap. De deelnemers van de leergemeenschap vinden de samenwerking goed, onder andere omdat men enthousiast is, elkaar stimuleert en op ideeën brengt. Met name wordt door alle deelnemers het uitwisselen van ervaringen en meningen genoemd als voorbeeld van de goede samenwerking.

Activiteiten

Tijdens het eerste jaar van de leergemeenschap hebben de deelnemers gezamenlijk een enquête ontwikkeld en afgenomen bij collega's naar hun 'differentiatiepraktijk in de klas'. Daarnaast zijn door de deelnemers diverse programma's en websites beproefd en is er gediscussieerd binnen de leergemeenschap over de inzet van ict in de lespraktijk. In het tweede jaar is voor de vakken geschiedenis en Engels gedifferentieerd lesmateriaal ontwikkeld, uitgetoetst en geëvalueerd. De deelnemers hebben elkaar tijdens de bijeenkomsten feedback gegeven op het ontwikkelde lesmateriaal. Een aantal deelnemers is niet in de gelegenheid geweest om zelf materiaal te ontwikkelen en/of uit te proberen. Tijdens het laatste jaar is het ontwikkelde materiaal van geschiedenis gedeeld in de sectie en zijn collega's met dit materiaal gaan experimenteren. De andere leraren in de leergemeenschap waren niet in de gelegenheid om mee te experimenteren, maar hebben wel meegedacht over het ontwikkelde leerarrangement. Tijdens alle jaren zijn de opbrengsten van de leergemeenschap gepresenteerd buiten de school.

Opbrengsten

Concrete producten

Er is in het eerste jaar een enquête gemaakt voor collega's naar de mate waarin zij differentiatie gebruiken in hun lessen. Naar aanleiding van de enquête is het gesprek in de secties over differentiatie ook op gang gekomen. In het tweede jaar is er voor de vakken Engels en geschiedenis materiaal voor leerlingen ontwikkeld, waarmee differentiatie op niveau mogelijk is. In het derde jaar is het ontwikkelde materiaal herhaaldelijk toegepast en geëvalueerd bij het vak geschiedenis. Ook is een differentiatietoets voor natuurkunde ontwikkeld.

Persoonlijke opbrengsten

Een aantal mensen werkt op systematische wijze aan onderwijsvernieuwing, er zijn door hen projecten ontwikkeld die uitgevoerd zijn na het eerste jaar. In het tweede jaar hebben deelnemers meer inzicht gekregen in differentiatie en lesgeven met behulp van ict. In het derde jaar wordt als persoonlijke opbrengst met name een kritische houding naar lesaanbod genoemd en het planmatig ontwikkelen van lesmateriaal.

Opbrengsten voor de brede organisatiecontext/school

Er is meer kennis over differentiatie met behulp van ict bij de deelnemers van de leergemeenschap en dit onderwerp wordt in sommige secties nu besproken. Verder heeft de school door het werken met leergemeenschappen inzicht in hoe leergemeenschappen werken.

Reflectie

Bevorderende kenmerken

Kenmerken van de leergemeenschap die volgens de deelnemers van de leergemeenschap bevorderend zijn voor het behalen van de (tussentijdse) opbrengsten, zijn de variatie in expertise van de deelnemers, de geregelde bijeenkomsten met open sfeer en de sturing door de onderzoekscoördinator en de afdelingsleider. Ook de structuur en de onderzoeksmatige benadering worden als bevorderend kenmerk benoemd.

Belemmerende kenmerken

De deelnemers vinden vooral de beschikbare tijd een zwak punt van de leergemeenschap. Daarnaast wordt de kwetsbaarheid van het traject benoemd doordat mensen vertrekken of van rol veranderen. Een belemmerend punt was ook de duur van het traject, het duurde te lang waardoor de focus minder werd. Overdracht van producten naar anderen kwam onvoldoende van de grond.

Verbeterpunten

Verbeterpunten betreffen, volgens deelnemers, onder andere een strakkere organisatie en sturing van de bijeenkomsten. Daarnaast noemen deelnemers als verbeterpunt het zoeken naar verbreding in de school en het betrekken van meer collega's bij het werk van de leergemeenschap.

3.3 School C

Doelen

School C is een brede scholengemeenschap die al enige tijd werkt met iPads voor de leerlingen. De school wil het werken met de iPad gebruiken om maatwerk voor leerlingen te bieden binnen het onderwijs. De gedachte is dat maatwerk leidt tot motivatie bij leerlingen en uiteindelijk tot betere prestaties. Gaandeweg is de doelstelling van de leergemeenschap specifiek richting digitaal toetsen en maatwerk gegaan. Daarbij is ook het doel om te ontdekken of leergemeenschappen een goede manier zijn om bij te dragen aan schoolontwikkeling.

Kenmerken en samenstelling

De leergemeenschap op School C bestaat in het eerste jaar uit vier leraren (aardrijkskunde, geschiedenis, natuurkunde en Duits), een onderzoekscoördinator, een schoolleider en een lerarenopleider. De deelnemers van de leergemeenschap zijn gekozen uit de verschillende secties, er is hier met name ook gekeken naar belangstelling voor ict en onderwijs en naar onderwijservaring. Sommige leraren geven ook iPad-lessen aan collega's. In het tweede jaar blijft de samenstelling ongeveer gelijk, maar in het laatste jaar breidde het aantal deelnemende leraren uit tot veertien. Gedurende het laatste jaar haakten enkele leraren uit praktische overwegingen af. De onderzoekscoördinator vervult de rol als projectleider. De projectleider bereidt samen met de onderzoeker de bijeenkomsten voor, notuleert en heeft een Google Drive-omgeving gemaakt voor de deelnemers. Hij schrijft ook samen met de onderzoeker een overkoepelend onderzoeksplan en heeft overleg met de onderzoeker over de inhoud van de bijeenkomsten. De projectleider en de schoolleider hebben regelmatig een bilateraal overleg. De schoolleider ziet zichzelf als critical friend en volger van het proces. In het derde jaar neemt de schoolleider meer de regie en legt sterker de verbinding met schoolontwikkeling.

De leergemeenschap komt maandelijks bij elkaar. De deelnemers van de leergemeenschap vinden de samenwerking positief verlopen, men is constructief kritisch naar elkaar en fungeert als 'critical friend' voor elkaar. Positief vindt men de open houding naar elkaar toe, het elkaar helpen in een

veilige sfeer en het uitwisselen van kennis en gezamenlijk brainstormen. Buiten de bijeenkomsten om is volgens sommigen nauwelijks contact met elkaar. In het tweede jaar zijn er spanningen ontstaan in de leergemeenschap vanwege een verschillende opvatting over de rol van onderzoek (mate van 'wetenschappelijkheid'). Hierdoor is een van de deelnemers van de leergemeenschap weggegaan. In het laatste jaar wordt in de leergemeenschappen meer in tweetallen gewerkt.

Activiteiten

Door de deelnemers van de leergemeenschap is in het eerste jaar met name gewerkt aan onderzoeksplannen met betrekking tot differentiatie met behulp van ict in de les. Leraren hebben gezamenlijk literatuur gelezen en apps gezocht die geschikt zijn om differentiatie in de les vorm te geven. In het tweede jaar zijn een aantal van deze onderzoeksplannen ook daadwerkelijk uitgevoerd en is meer inzicht verkregen in de mogelijkheden van ict ten bate van differentiatie. Tevens is een overkoepelend onderzoek gedaan om meer inzicht te krijgen in de mate waarin ict-rijke leerarrangementen de motivatie van leerlingen vergroten. Hiervoor hebben de deelnemers van de leergemeenschap zelf een vragenlijst ontwikkeld. In het laatste jaar heeft de leergemeenschap zich met name gericht op (digitaal) toetsen. Op verzoek van de deelnemers heeft een expert op het gebied van toetsing iedere bijeenkomst informatie verstrekt en een discussie geleid over toetsing. De deelnemers van de leergemeenschap hebben in duo's gewerkt aan eigen leervragen rondom toetsing. Binnen de leergemeenschap is daarnaast gezamenlijk gewerkt aan het opstellen van een advies over digitaal toetsen voor de schoolleiding. Gedurende de gehele periode hebben deelnemers van de leergemeenschap ook bijgedragen aan de iPad-scholing van collega's op school, waarbij zij hun verworven expertise direct konden inzetten.

Opbrengsten

Concrete producten

Bij concrete producten wordt met name genoemd de doordachte ict-rijke leerarrangementen die men met elkaar ontwikkeld heeft. In het laatste jaar worden ook digitale toetsen als opbrengst genoemd.

Persoonlijke opbrengsten

De leraren vinden dat zij meer gemotiveerd zijn om ict in te zetten voor hun lessen en dat ze geleerd hebben systematisch en onderzoekend te werk te gaan. Daarnaast hebben ze meer kennis en vaardigheden verkregen over toetsing.

Opbrengsten voor de brede organisatiecontext

Er is een leergemeenschap gevormd waarbij externe expertise van groot belang is. Vanuit de leergemeenschap is (verder) vormgegeven aan iPad-scholing voor leraren. Vanuit de leergemeenschap is een advies geschreven aan de directie voor verbetering van het huidige toetsbeleid.

Reflectie

Bevorderende kenmerken

De deelnemers noemen als bevorderende kenmerken voor het behalen van de opbrengsten de kritische en constructieve houding van de deelnemers, de diverse samenstelling van de leergemeenschap, de inzet van de deelnemers, de facilitering van de deelnemers en de strakke organisatie van de bijeenkomsten. Bevorderend is ook dat er overdraagbare leerarrangementen ontwikkeld zijn.

Belemmerende kenmerken

Als belemmerend voor de leergemeenschap wordt benoemd dat de leergemeenschap zich niet altijd aan zijn doel heeft gehouden en spanningen tussen de deelnemers. Ook de planning van de bijeenkomsten, de inrichting van de bijeenkomsten (efficiëntie) en de beschikbare tijd worden als belemmerend kenmerk benoemd. Belemmerend werkt ook dat er nog weinig gedeeld is buiten de leergemeenschap.

Verbeterpunten

Verbetervoorstellen betreffen grotere tijdsinvestering voor de leergemeenschap door vaker of zelfs een uur per week bij elkaar te komen in plaats van eens per maand. Twee andere verbeterkansen zijn een betere aansluiting van onderzoeksvorstellen op ontwikkeling van de school en sterkere gerichtheid op kennisdeling.

Vervolg

De leergemeenschap krijgt een vervolg. Er is een groep leraren die verder wil gaan met het thema toetsen en een groep leraren die aan slag wil met het inzetten van het online leer materiaal van VO-content. Ook bij deze leergemeenschappen zal een onderzoeker betrokken zijn.

3.4 School D

Doelen

Het doel van de leergemeenschap van School D is meer differentiatie in de lessen, en daarnaast een verbeterde doorstroom en determinatie van leerlingen in de brugklassen havo/vwo. In het eerste leerjaar ligt de focus op het verbeteren van de determinatie van de leerling van brugklas havo/vwo, in het tweede en derde jaar staan vooral toetsing en differentiatie in de lessen centraal. De leergemeenschap heeft ook een procesmatig doel, namelijk een bijdrage leveren aan het systematisch met elkaar werken en gezamenlijk meer kennis ontwikkelen over differentiatie en hoe ict als middel in te zetten om te differentiëren.

Kenmerken en samenstelling

De leergemeenschap bestaat in het eerste jaar uit drie leraren (waaronder de twee mentoren van de twee brugklassen havo/vwo), de onderzoekscoördinator en een lerarenopleider/onderzoeker. Het eerste half jaar is er nog geen afdelingsleider bij de leergemeenschap betrokken. Eén van de

leraren, die ook inhoudelijke voortrekker is op het gebied van differentiatie in de klas, heeft het eerste half jaar de rol als projectleider op zich genomen, naast haar rol als leraar in de leergemeenschap. Halverwege het jaar is deze taak overgenomen door een afdelingsleider. De leraren in de leergemeenschap vinden in zowel het eerste als het tweede jaar hun rol niet helemaal duidelijk. Men is zoekende. In het eerste en tweede jaar is er een tweede schil gevormd door de leraren van de betrokken brugklassen. De bedoeling is dat deze leraren op bepaalde tijden bij de leergemeenschappen worden betrokken. In de praktijk is dit niet van de grond gekomen. Binnen de leergemeenschap vinden de deelnemers de onderlinge samenwerking in het eerste en tweede jaar goed, maar is men ook kritisch ten aanzien van de doelgerichtheid en het delen van resultaten buiten de leergemeenschap. De bedoeling is om ongeveer maandelijks bij elkaar te komen, maar om praktische redenen zijn er minder bijeenkomsten geweest dan gepland. In het derde jaar is de leergemeenschap uitgebreid en is er geen aparte schil meer. In het derde jaar van de leergemeenschap is er opnieuw geen leidinggevende betrokken bij de leergemeenschap en heeft dezelfde leraar weer de rol als projectleider opgepakt. Er is in dat jaar één brugklas havo/vwo. Alle leraren die aan deze groep lesgeven, maken in het derde jaar deel uit van de leergemeenschap. In het laatste jaar weten de leraren beter wat van hen verwacht wordt en zijn de deelnemers van de leergemeenschap meer tevreden over de samenwerking. De leraren werken in duo's aan het ontwikkelen van lesarrangementen met differentiatie. Er vinden maandelijks bijeenkomsten plaats waarin vooral ervaringen met experimenten worden uitgewisseld. Er worden duidelijke afspraken gemaakt die ook worden nagekomen. Toch blijkt ook in het derde jaar dat het moeilijk is om alle leraren voor de bijeenkomsten bij elkaar te krijgen en om kennis te delen met de collega's van buiten de leergemeenschap. Het contact met collega's over de leergemeenschap is voornamelijk op afdelingsniveau (onderbouw).

Activiteiten

In het eerste jaar hebben de deelnemers van de leergemeenschap samen een vragenlijst ontwikkeld om leerlingen te laten reflecteren op hun leerproces en verwachtingen met betrekking tot een toets. De ingevulde vragenlijsten zijn gebruikt bij de determinatie- en mentorgesprekken. De ervaringen met deze vragenlijst voor reflectie zijn uitgewisseld tijdens de bijeenkomsten. In het tweede jaar hebben de leraren van de leergemeenschap (samen met andere leraren van de school) drie workshops gevolgd over een concept voor het analyseren van toetsen: Onthouden, Begrijpen, Integreren en Toepassen (OBIT). Daarnaast hebben de deelnemers van de leergemeenschap in het tweede jaar inspiratie opgedaan bij andere scholen in het basisonderwijs, zoals een Jenaplanschool en een Daltonschool over differentiatie in de klas. Eén van de leraren van de leergemeenschap heeft de wiskundelessen hierdoor volledig anders ingericht en is meer gaan differentiëren in de klas. De andere leraren van de leergemeenschap hebben zich in het tweede jaar voornamelijk georiënteerd op differentiatie, maar dit nog niet gericht zelf ten uitvoer gebracht. In het derde jaar hebben leraren van de leergemeenschap in duo's toetsen ontworpen met behulp van OBIT en/of lessen voorbereid met differentiatie en ict. Tijdens bijeenkomsten heeft men ervaringen uitgewisseld, feedback aan elkaar gegeven en gediscussieerd over differentiatie en toetsen. In het derde jaar is er nog meer ervaring opgedaan met de ontwikkelde

reflectie-vragenlijst voor de leerlingen. Tijdens alle jaren zijn er door de deelnemers van de leergemeenschap regelmatig presentaties verzorgd binnen en buiten de school over de opbrengsten van de leergemeenschap en is verslag gedaan van hun activiteiten in een nieuwsbrief van de school.

Opbrengsten

Concrete producten

Het eerste jaar heeft een vragenlijst opgeleverd waarmee leerlingen kunnen reflecteren op hun leerproces en hun verwachtingen met betrekking tot toetsen. De leerling heeft door de vragenlijsten meer mogelijkheden tot zelfreflectie en meer inzicht in zijn eigen werkwijze en capaciteiten. In het tweede jaar zijn de eerste toetsen ontwikkeld met behulp van OBIT en in het derde jaar zijn naast (OBIT) toetsen ook concrete lesopzetten ontwikkeld voor differentiatie. Voor de verschillende werkvormen is een evaluatie-instrument gemaakt dat onderzoekt wat werkt voor leerlingen en leraren.

Persoonlijke opbrengsten

De leraren passen ieder jaar de ontwikkelde producten in de leergemeenschap toe. Door de inzet van de vragenlijst hebben de leraren een beter beeld van het zelfbeeld en de mogelijkheden van de leerlingen. De vragenlijsten leiden ook bij de leerlingen tot meer zelfreflectie. De leraren geven aan kritischer te zijn ten aanzien van toetsing en differentiatie in de lessen.

Opbrengsten voor de brede organisatiecontext

Er zijn richtlijnen voor gedifferentieerde lessen en onder de leraren is meer draagvlak voor differentiatie. Het gebruik van OBIT bij het ontwikkelen van toetsen is breed in de school uitgezet. Door de input van de leergemeenschap is determinatie van havo/vwo-leerlingen in de brugklas verbeterd. Factoren die daaraan bijgedragen zijn niet alleen de vragenlijst voor zelfreflectie maar ook het feit dat (door de input vanuit de leergemeenschap) de lessen in de gemengde brugklassen niet meer op vwo-niveau worden gegeven maar op havo-niveau en dat de overgangsnorm is aangepast. De overgangsvergadering/definitieve determinering gaan niet meer voornamelijk over cijfers, maar over de mogelijkheden van leerlingen. Daarnaast hebben leerlingen meer zicht op hun eigen mogelijkheden en kunnen ze zich meer vinden in de determinatiebeslissingen.

Reflectie

Bevorderende kenmerken

Deelnemers benoemen de volgende bevorderende kenmerken voor het behalen van de opbrengsten: de instelling van de deelnemers (zoals enthousiasme, betrokkenheid, handen-uit-de-mouwen-mentaliteit en open staan voor veranderingen), facilitering (regelmatig overleg, beschikbaarheid van uren); organisatie (gemengde samenstelling van de groep, leraren van verschillende vakken die aan dezelfde groep leerlingen lesgeven), aansturing (gezamenlijk doel, duidelijke afspraken en taakverdeling) en de sfeer in de groep (veilige groep waarin geëxperimenteerd kan worden en ervaringen kunnen worden uitgewisseld).

Belemmerende kenmerken

De deelnemers van de leergemeenschap ervaren de volgende kenmerken als belemmerend: de energie die het kost om een 'verantwoord' onderzoeksplan uit te werken, weinig concrete acties en systematiek, en het moeilijk bereiken van het gehele team.

Verbeterpunten

Er worden door de deelnemers van de leergemeenschap nog verbetermogelijkheden gezien in het delen binnen de school door meer enthousiasme uit te dragen over de leergemeenschap en te 'pronken' met de opbrengsten. Andere verbeterpunten hebben te maken met de aansturing van de leergemeenschap. Deze leergemeenschap heeft niet alle jaren een leidinggevende als lid gehad. De projectleider miste daarmee een belangrijke partner in het verbreden van de opbrengsten in de organisatie en het ondersteunen van de aansturing op bijvoorbeeld het ontwikkelen van producten en aanwezigheid van alle deelnemers.

Vervolg

De leergemeenschap wordt in het nieuwe schooljaar (2017/2018) voortgezet. In het nieuwe schooljaar zijn op School D twee brugklassen havo/vwo. Alle leraren die aan deze klassen lesgeven, maken onderdeel uit van de leergemeenschap. Er is geen onderzoeker of lerarenopleider aan deze leergemeenschap verbonden.

3.5 School E

Doelen

School E wil een gedifferentieerder onderwijsaanbod voor de leerlingen van het vwo in de gemengde brugklassen (mavo/havo/vwo). De opdracht is het ontwikkelen van gedifferentieerd ict-rijk lesmateriaal voor tweedejaars vwo-leerlingen voor de vakken Frans, geschiedenis en wiskunde. De doelstelling van de leergemeenschap wordt breed in de organisatie als urgent beschouwd. Er is sprake van een grote instroom van vwo-leerlingen en de leraren hebben de wens om een goed programma voor deze leerlingen neer te zetten. Op de lange termijn is de bedoeling dat de deelnemers van de leergemeenschap hun expertise met betrekking tot het ontwikkelen van (digitaal) gedifferentieerd lesmateriaal delen met andere leraren en dat ook zij deze vaardigheden ontwikkelen.

Kenmerken en samenstelling

De leergemeenschap bestaat uit twee leraren van geschiedenis (namens de zaakvakken), twee van Frans (namens de sectie taal) en twee van wiskunde (namens de bèta-vakken), een onderzoekscoördinator, een leidinggevende, een lerarenopleider en een onderzoeker. Gedurende de drie jaar hebben sommige leraren zich teruggetrokken door persoonlijke omstandigheden. In het derde jaar bestaat de leergemeenschap niet meer uit twee leraren per vak, maar is er één leraar per vak en maakt er geen leidinggevende meer deel uit van de leergemeenschap.

In de twee jaar dat de leergemeenschap wel een leidinggevende als lid had, vervulde deze niet de rol van projectleider. Deze rol is belegd bij de onderzoekscoördinator. De leidinggevende volgt het project en gaat de dialoog aan met de deelnemers tijdens bijeenkomsten. Daarnaast ondersteunt de leidinggevende de deelnemers bij de verspreiding van opbrengsten en het onder de aandacht brengen van de leergemeenschap bij de directie en breed binnen de organisatie. De onderzoekscoördinator vervult, naast de rol als projectleider, ook de rol als leraar (Frans) in de leergemeenschap door het ontwikkelen en uittesten van lesmateriaal.

De voltallige leergemeenschap (schoolleider, projectleider (onderzoekscoördinator), leraren, extern onderzoeker en lerarenopleider ILS HAN) is in de eerste twee jaar, vijf keer per jaar bij elkaar gekomen en de kernleden (de leraren) elke week. In het derde jaar zijn er minder gezamenlijke en wekelijkse bijeenkomsten geweest.

Activiteiten

Het eerste jaar van de leergemeenschap heeft in het teken gestaan van het doen van onderzoek naar specifieke leerbehoeftes van leerlingen. In het tweede en derde jaar zijn lesmaterialen ontworpen en is gezamenlijk geëvalueerd tijdens de bijeenkomsten en door middel van schriftelijke vragenlijstjes die zijn voorgelegd aan leerlingen. Aan het begin van het tweede jaar werkt iedere leraar tijdens de bijeenkomst aan een eigen lesontwerp. Later werken de leraren meer gezamenlijk aan eenzelfde lesontwerp. Op verzoek heeft een externe ict-expert de leraren geholpen met het zoeken naar geschikte ict-applicaties. De leraren verzorgen gedurende de drie jaar binnen hun school regelmatig presentaties en beantwoorden tussentijds vragen van collega's over de ontwikkelingen en opbrengsten van de leergemeenschap.

Opbrengsten

Concrete producten

In het eerste jaar van de leergemeenschap is een vragenlijst ontwikkeld voor vwo-leerlingen over de onderwijsbehoeften van tweedejaars vwo-leerlingen. Op basis van de resultaten zijn ontwerpeisen geformuleerd voor het ontwikkelen van lesmateriaal voor tweedejaars vwo-leerlingen. In het tweede en derde jaar is lesmateriaal ontwikkeld en uitgetest voor vwo-leerlingen voor de vakken wiskunde, Frans en geschiedenis.

Persoonlijke opbrengsten

De deelnemers van de leergemeenschap hebben meer kennis over wat vwo-leerlingen belangrijk vinden in hun lessen en de manier waarop ict hierbij ingezet kan worden. Ze hebben meer ideeën voor de inzet van ict in de les en inzicht in de mogelijkheden en knelpunten.

Opbrengsten voor de brede organisatiecontext

De leerlingen van het vwo kunnen nu met het ontwikkelde materiaal gericht op eigen niveau werken. Er wordt samengewerkt over de vakken heen. In het derde jaar zijn binnen de school steeds meer collega's buiten de leergemeenschap ict in gaan zetten in hun lessen. Tijdens het derde jaar is de spin-off van de leergemeenschap al van start gegaan. Er is een nieuwe, grotere

groep leraren die wil werken met OneNote op de smartboards. Alle huidige leraren van de leergemeenschap maken deel uit van deze nieuwe werkgroep.

Reflectie

Bevorderende kenmerken

De deelnemers noemen de volgende kenmerken als bevorderlijk voor het behalen van opbrengsten: facilitering (beschikbaarheid van uren, vaste en wekelijkse momenten voor overleg), samenstelling van de leergemeenschap (leraren van verschillende vakken die lesgeven aan dezelfde groep leerlingen), instelling van de deelnemers (enthousiast, betrokken, kritisch, goede wil en grote inzet), de taakverdeling (één leraar houdt zich bezig met het onderzoek), een gezamenlijk doel en een goede sfeer.

Belemmerende kenmerken

De leergemeenschap bestaat uit een relatief klein clubje mensen. Dat wordt door de deelnemers als belemmerend ervaren. Evenals de vrijblijvendheid, de algehele werkdruk en de benodigde ontwikkeltijd voor slechts een beperkte groep vwo-leerlingen in de brugklas.

Verbeterpunten

Een verbeterpunt zou zijn om in een kortere, maar intensievere periode aan specifieke doelstellingen te werken.

Vervolg

Alle deelnemers van deze leergemeenschap maken vanaf het nieuwe schooljaar deel uit van een nieuwe projectgroep. Deze projectgroep wordt beschouwd als een spin-off van de leergemeenschap. De nieuwe projectgroep bestaat uit leraren die aan de slag willen gaan met OneNote en daarbij ook smartboards inzetten. De bedoeling is dat ze samen leren en elkaar inspireren.

3.6 School F

Doelen

Het doel van de leergemeenschap van School F is meer differentiatie in de lessen met behulp van ict. Om draagvlak voor differentiatie met inzet van ict te bereiken, is in het eerste jaar vooral ingezet op bewustwording van leraren van de stand van zaken qua differentiatie en op verkenning van de mogelijkheden van ict. In het tweede en derde jaar is ingezet op het voorbereiden en ondersteunen van de vernieuwingen op de school rondom de inzet van ict. School F wil door het gebruik van laptops in de bovenbouw (startend met leerjaar vier) en de inrichting van een mediaruimte de inzet van ict voor differentiatie in de les een extra boost geven.

Kenmerken en samenstelling

De leergemeenschap bestaat in het eerste jaar uit vier leraren, een leidinggevende (lid van de schoolleiding), een lerarenopleider/onderzoeker van de Radboud Docenten Academie en een student. Er is bewust gekozen voor leraren met en zonder specifieke affiniteit met ict.

De leidinggevende vervult alle drie de jaren de rol als projectleider. De rol als voorzitter tijdens de bijeenkomsten is belegd bij één van de leraren. In het eerste jaar is de rol van de deelnemers in de leergemeenschap voor sommige deelnemers niet duidelijk. Gedurende het schooljaar is hier duidelijkheid over verkregen.

Het is bij School F, door de brede insteek, vanaf het tweede jaar moeilijk te definiëren wat de leergemeenschap is. Er zijn vanaf het tweede jaar verschillende werkteams ingericht en activiteiten uitgevoerd. Er is niet zoals bij de andere teams een aparte leergemeenschap met een eigen doelstelling.

Activiteiten

In het eerste jaar heeft de leergemeenschap alle leraren van de school geïnterviewd. Het doel van de interviews is zicht te krijgen op de differentiatie in de lessen en de leerbehoeftes van de leraren op dat gebied. In het tweede jaar en derde jaar zijn verschillende werkgroepen en scholingsactiviteiten uitgevoerd in het kader van dit project:

Scholing voor leraren, voorbereiding op de komst van een laptop

In het eerste jaar van de leergemeenschap is besloten om met laptops te gaan werken in het vierde leerjaar. In het tweede jaar zijn alleen de leraren geschoold in het gebruik van ict-toepassingen voor lesgeven met laptops die in het jaar daarna mentor van het vierde leerjaar zouden worden. In het derde jaar van de leergemeenschap hebben alle leerlingen van leerjaar vier een eigen laptop, zodat de leraren het geleerde direct in de praktijk kunnen brengen. De eerste scholing is inhoudelijk breed ingestoken. Dit heeft geleid tot het gebruik van eenvoudige ict-toepassingen die gemakkelijk in te zetten zijn, zoals het gebruik van Kahoot. In het derde jaar zijn alle leraren geschoold. Deze scholing is minder breed van opzet en gericht. De leraren zijn geschoold in het gebruik van OneNote, Office 365, Socrative en bekend gemaakt met Flipping the Classroom. Leraren van verschillende secties (bewust niet de voorlopers in het lesgeven met ict) hebben aan elkaar gepresenteerd wat ze ontwikkeld hebben en wat ze als grote voordelen ervaren van het werken met laptops. Het werken met allerlei vormen van OneNote voert daarbij de boventoon.

Didactisch afkijken 2.0

In het derde jaar hebben leraren die lesgeven aan leerlingen van het vierde leerjaar onder leiding van de externe onderzoeker gezamenlijk lesontwerpen voorbereid, uitgevoerd en geëvalueerd. Leraren hebben hiervoor in duo's samengewerkt.

Mediaruimte en mediateam

Het mediateam bestaat uit twee leraren en ongeveer zes leerlingen. De leerlingen van dit mediateam maken in opdracht van leraren en onder begeleiding van de twee leraren van het

mediateam, filmpjes die leraren in hun les kunnen gebruiken. Leerlingen (uit onderbouw en bovenbouw) kunnen zich hier vrijwillig voor opgeven en laten trainen. Het mediateam maakt gebruik van de hiervoor ingerichte mediaruimte.

Opbrengsten

Concrete producten

Er zijn nieuwe lesontwerpen ontwikkeld voor de inzet van ict in de lessen waarmee meer recht kan worden gedaan aan verschillen tussen leerlingen. Daarnaast is er een mediaruimte ingericht. Leraren en leerlingen maken hiervan gebruik voor onder andere het maken van filmpjes die de leraar in de lessen kan gebruiken.

Persoonlijke opbrengsten voor de lespraktijk

In het eerste jaar geven de deelnemers van de leergemeenschap aan dat zij meer kennis hebben gekregen over didactiek en ict, interviewtechnieken en meer overtuigd zijn geraakt van de meerwaarde van ict met het oog op differentiatie. In het tweede en derde jaar zijn leraren geschoold in het gebruik van ict in de lessen en zijn sommige leraren ondersteund bij het ontwikkelen van filmpjes voor hun lessen.

Opbrengsten voor de organisatie

Het onderzoek uit het eerste jaar heeft aanbevelingen opgeleverd voor ondersteuning van leraren bij de inzet van ict voor differentiatie. Het draagvlak voor meer differentiatie en de inzet van laptops om dit te bereiken, is de afgelopen jaren vergroot onder de leraren. Steeds meer leraren zijn door de scholing ict-bewust en ict-vaardig. Hierdoor wordt ict in de lessen nu vaker ingezet. Er is inmiddels structureel aandacht voor didactiek in combinatie met ict. Door de inzet van de methodiek Didactiek 2.0 werken leraren, binnen en buiten hun eigen sectie, meer samen om lessen te ontwerpen.

Reflectie

Bevorderende kenmerken

Voor het eerste jaar van de leergemeenschap noemen de deelnemers van de leergemeenschap als bevorderende kenmerken de instelling van de deelnemers (enthousiast, kundig, positief-kritisch, ambitieus, leergierig en gemotiveerd), de samenstelling en de aanwezigheid van een leidinggevende. De aanwezigheid van een leidinggevende heeft ervoor gezorgd dat de ontwikkelingen in de leergemeenschap snel de school in gingen en de impact van de leergemeenschap groot is. In het tweede en derde jaar is er, zoals eerdergenoemd, geen echte leergemeenschap. Bevorderende kenmerken die betrokkenen noemen die bijdragen aan het behalen van de doelstelling zijn de instelling van de leraren (durf om te experimenteren, ambitieus, gemotiveerd, leergierig), het werken in duo's bij Didactisch afkijken 2.0, de wisselende samenstellingen van werkgroepen/teams, individuele deelname aan scholing, het voorzichtig experimenteren op verschillende niveaus en de scholing van leerlingen.

Belemmerende kenmerken

Sommige deelnemers van de leergemeenschap noemen in het eerste jaar het trage tempo van de leergemeenschap als belemmerend kenmerk. In het eerste jaar zijn nog geen lesontwerpen gemaakt, maar is onderzoek gedaan onder alle leraren naar hun ondersteuningsbehoefte voor wat betreft differentiatie en de inzet van ict daarbij. Andere deelnemers van de leergemeenschap vinden dat het onderzoek noodzakelijk was om draagvlak te creëren voor differentiatie met behulp van ict. In het tweede jaar noemen betrokkenen de afstemming tussen de activiteiten, deeltijdbanen en de twijfel over de haalbaarheid van de doelen als belemmerende kenmerken voor het behalen van de doelen.

Vervolg

Voor het komende jaar richt de begeleiding zich via E-coaches meer op de secties. Er is tijd voor ontwikkeling vrijgemaakt en op de laatste bijeenkomst zullen secties ook aan elkaar de best practices presenteren.

4. Conclusies

Om een antwoord te kunnen geven op de vier onderzoeksvragen zijn de zes profielen van de leergemeenschappen met elkaar vergeleken. In de volgende paragrafen wordt een antwoord gegeven op de volgende onderzoeksvragen:

1. Wat zijn de kenmerken van de leergemeenschappen en hoe veranderen deze kenmerken gedurende de drie jaar? (4.1)
2. Welke activiteiten worden ondernomen in de leergemeenschappen en hoe veranderen deze over de drie jaar? (4.2)
3. Wat zijn de opbrengsten van de leergemeenschappen voor recht doen aan verschillen met ict? (concrete producten, persoonlijke opbrengsten en opbrengsten voor de organisatie) (4.3)
4. Welke belemmerende en bevorderende kenmerken ervaren de deelnemers van de leergemeenschap en welke verbetermogelijkheden zien zij voor de leergemeenschappen? (4.4)

In de laatste paragraaf van dit hoofdstuk worden aanbevelingen gedaan voor het mogelijk vervolg van de leergemeenschappen in de scholen.

4.1 Kenmerken van de leergemeenschappen over de drie jaar heen

De leergemeenschappen zijn qua kenmerken vergeleken op gezamenlijke doelen, samenstelling, en rollen en verantwoordelijkheden. Binnen het model van Mittendorff et al. (2006) wordt dit samengevat onder 'groepskenmerken'. Duidelijkheid van rollen en verantwoordelijkheden kan bijdragen aan de effectiviteit van leergemeenschappen.

Gezamenlijke doelen

De leergemeenschappen werken vanuit de doelstelling van het project aan een beter onderwijsaanbod dat recht doet aan verschillen tussen leerlingen met behulp van ict. Iedere leergemeenschap heeft hiervoor binnen deze thematiek een eigen opdracht geformuleerd. Daarnaast werden ook meer procesmatige doelstellingen nagestreefd. Gedurende de drie jaar hebben de meeste scholen vastgehouden aan de oorspronkelijk geformuleerde doelstellingen. In een aantal gevallen is deze doelstelling gaandeweg specifiekier geworden, bijvoorbeeld bij School C.

Samenstelling

Er zijn vanaf het eerste jaar verschillen tussen de leergemeenschappen voor wat betreft de samenstelling. Sommige leergemeenschappen wijken qua samenstelling af van de vooraf gemaakte afspraken hierover (zie H2). In de praktijk is niet bij elke leergemeenschap een schoolleider betrokken geweest, maar wel een leidinggevende. In het laatste jaar neemt de betrokkenheid van de leidinggevende af of is er geen leidinggevende (meer) betrokken. Een

andere afwijking qua samenstelling tussen de leergemeenschappen betreft de deelname van een onderzoekscoördinator. Aan twee leergemeenschappen nemen geen onderzoekscoördinatoren deel. In de loop van de jaren neemt het aantal leraren dat deelneemt aan de leergemeenschap in sommige leergemeenschappen toe en in andere leergemeenschappen af. In drie leergemeenschappen komt er een andere onderzoeker in de loop van de tijd. Ook de rol van de lerarenopleider is niet in elke leergemeenschap stabiel.

Rollen en verantwoordelijkheden

In de meeste leergemeenschappen is, met name door een veranderde samenstelling van deelnemers of verandering van opdracht voor de leergemeenschap, elk jaar wel sprake geweest van een gezamenlijke zoektocht naar rollen. Hieronder per type deelnemer een korte beschrijving van de wijze waarop de rollen zijn ingevuld en enkele bevindingen. De **leraren** hebben in de leergemeenschappen over het algemeen de nadruk gelegd op het ontwerpen, uitvoeren en onderzoeken van experimenten met gedifferentieerde lesarrangementen met ict. De rollen van de leraren zijn over het algemeen door de jaren heen hetzelfde gebleven. Wel is het zo dat sommige leraren de rol van projectleider op zich genomen hebben. De rol van de **lerarenopleiders** was, om naast het leveren van een bijdrage aan de opdracht van de leergemeenschap, de opgedane kennis naar het curriculum van de lerarenopleiding te vertalen. Uit deze evaluatie komen geen opbrengsten naar voren die illustreren dat deze vertaling heeft plaatsgevonden. Bij de **onderzoekers** ligt de nadruk op het ondersteunen van het systematisch ontwerpen en onderzoeken in de leergemeenschap. Zij hebben daarnaast in de meeste leergemeenschappen een rol in het begeleiden van de projectleiders bij het voorbereiden van de bijeenkomsten van de leergemeenschap. Deze rol is gedurende de jaren niet veranderd.

De afspraak is dat de schoolleider fungeert als **projectleider** (zie H2). In de praktijk blijkt dat de rol van projectleider slechts door één leergemeenschap daadwerkelijk door een schoolleider is opgepakt. Bij één leergemeenschap heeft een afdelingsleider deze rol en bij één leergemeenschap is een leraar projectleider. Bij de andere leergemeenschappen wordt deze rol vervuld door de onderzoekscoördinator. Vooral de onderzoekscoördinatoren en de leraar hebben weinig tot geen ervaring met projectleiding. De **schoolleiders** of betrokken afdelingsleiders die zelf geen projectleider zijn, ondersteunen de projectleiders in hun rol, vaak samen met de onderzoeker. De schoolleiders of betrokken afdelingsleiders zien het als hun taak kennisdeling te faciliteren en zorg te dragen voor bekendheid van de leergemeenschap. In bovenstaande is al vermeld dat de **onderzoekscoördinator** bij sommige leergemeenschappen als projectleider fungeert. Verder heeft de onderzoekscoördinator in de leergemeenschap een grote rol in het schrijven en uitvoeren van een onderzoeksplan, gerelateerd aan de opdracht van de leergemeenschap. De invulling van deze rol is per onderzoekscoördinator wisselend verlopen. In sommige gevallen waren de deelnemende leraren zelf onderzoekers van hun praktijk en in andere situaties was de onderzoekscoördinator degene die werkte met de door leraren verzamelde data.

4.2 Activiteiten in de leergemeenschappen over de drie jaar heen

Binnen de leergemeenschappen zijn diverse activiteiten ondernomen die bijdragen aan het doel differentiatie met behulp van ict. In de meeste leergemeenschappen is in het eerste jaar gestart met een inventariserend onderzoek naar de stand van zaken op de school betreffende het specifieke thema van de leergemeenschap. Er zijn interviews en enquêtes afgenomen en er is literatuuronderzoek verricht. Mede op basis van deze inventarisatie en literatuurstudie, heeft men in jaar twee en drie binnen de leergemeenschappen lesarrangementen ontworpen, uitgeprobeerd en geëvalueerd. De meeste lesarrangementen zijn ontwikkeld voor eigen gebruik. Het leereffect van de leergemeenschap zit er vooral in dat de leraren aan elkaar de lesarrangementen laten zien en elkaar feedback geven. Het uitwisselen van ervaringen wordt erg gewaardeerd door de deelnemers van de leergemeenschap. Dit is in de loop van de tijd niet echt veranderd. Bij één leergemeenschap (School A) hebben de leraren in het laatste jaar gedurende een periode van zes weken gezamenlijk een pilot uitgevoerd. Voor deze pilot hebben de leraren intensief moeten samenwerken door samen verantwoordelijk te zijn voor dezelfde groep leerlingen. Deze leraren vinden dat ze door deze manier van samenwerken meer van elkaar geleerd hebben dan de jaren ervoor en dat dit heeft geleid tot betere opbrengsten voor zowel de professionele ontwikkeling als op organisatieniveau.

4.3 Opbrengsten van de leergemeenschappen

In dit onderzoek worden drie typen opbrengsten van de leergemeenschappen onderscheiden: concrete producten, persoonlijke opbrengsten en opbrengsten voor de bredere organisatie.

Concrete producten

Alle leergemeenschappen hebben leerarrangementen met ict en/of (digitale) toetsen ontwikkeld en in de praktijk uitgeprobeerd. De reikwijdte van deze leerarrangementen varieert. Er zijn leerarrangementen ontwikkeld voor specifieke vakken in bepaalde leerjaren en er zijn leerarrangementen ontwikkeld die voor meerdere vakken inzetbaar zijn. Andere concrete producten zijn een format voor het realiseren van gepersonaliseerd leren voor een combinatie van vakken, een ingerichte mediaruimte en een digitale reflectietool voor leerlingen.

Persoonlijke opbrengsten

De persoonlijke opbrengsten zijn voor de deelnemende leraren in de verschillende leergemeenschappen vergelijkbaar. Leraren hebben door de deelname aan de leergemeenschappen meer inzicht in wat differentiëren tijdens de les inhoudt en hoe zij ict daarvoor kunnen inzetten, en hebben zowel hun kennis als visie en vaardigheden op dit vlak ontwikkeld. Ze hebben geleerd systematischer ict-rijke onderwijsarrangementen te ontwikkelen en een kritischer houding ontwikkeld ten aanzien van verschillende onderwijsvraagstukken, zoals toetsing en differentiatie met inzet van ict.

Opbrengsten voor de organisatie

De ontwikkelde producten in de leergemeenschappen zijn beschikbaar voor alle collega's. Er zijn regelmatig presentaties of studiemiddagen. Daarnaast is duidelijk dat de leergemeenschappen van belang zijn geweest voor het op de agenda zetten van differentiatie en ict. Op alle deelnemende scholen is, volgens de geïnterviewden, minstens enige olievlekwerking als het gaat om differentiatie met ict. Ontwikkelingen die aangezet zijn vanuit de leergemeenschappen worden breder in de organisatie uitgezet, er is meer draagvlak voor de inzet van ict en sommige leergemeenschappen gaan door ondanks het feit dat de subsidiegelden in schooljaar 2017/2018 stoppen.

4.4 Reflectie

Iedere leergemeenschap heeft eigen bevorderende en belemmerende factoren en verbeterpunten benoemd voor het behalen van opbrengsten. In deze paragraaf worden vooral kenmerken genoemd die vanuit meer dan één leergemeenschap naar voren komen.

Bevorderende kenmerken

Deelnemers benoemen bevorderende kenmerken die we kunnen brengen onder de noemers: samenstelling, inzet en motivatie van deelnemers, sfeer in de leergemeenschap, activiteiten, opbrengsten. Als het gaat om de samenstelling van de leergemeenschap dan wordt de diversiteit in expertise van de deelnemende leraren gewaardeerd. Daarnaast waardeert men elkaars inzet, constructieve houding en de open sfeer in de leergemeenschappen. Deelnemers zijn verder positief over de onderzoeksmatige aanpak van de leergemeenschappen en de mogelijkheid om ervaringen uit te wisselen tijdens bijeenkomsten van de leergemeenschap. Opbrengsten, en dan met name concrete producten, ervaart men als bevorderende kenmerken van een leergemeenschap.

Belemmerende kenmerken

Deelnemers benoemen als belemmerende kenmerken: te weinig planmatig en onderzoeksmatig werken, de beperkte overdracht van producten naar 'buiten' en de beschikbare tijd voor de deelnemers. Deelnemers geven aan dat het lastig is om planmatig en onderzoeksmatig te werken. Daarnaast is het voor bijna alle leergemeenschappen moeilijk gebleken om opbrengsten te delen en leraren buiten de leergemeenschap te betrekken. Tot slot ervaren de leraren een hoge werkdruk en vaak een tekort aan tijd om met elkaar daadwerkelijk te komen tot het ontwikkelen van lesarrangementen.

Verbeterpunten

De verbeterpunten die vanuit meerdere leergemeenschappen worden geformuleerd liggen op het vlak van aansturing en organisatie, tijdsinvestering en kennisdeling. Over het algemeen vindt men dat een leergemeenschap een strakkere aansturing en organisatie vereist en worstelt men met de

uren die beschikbaar zijn en hoe deze het meest efficiënt in te zetten. Ook ziet men verbeterpunten ten aanzien van de gerichtheid op kennisdeling buiten de leergemeenschap.

5. Aanbevelingen

Het is duidelijk dat voor alle leergemeenschappen geldt dat er nieuwe plannen zijn ontwikkeld om, ondanks dat de subsidie stopt, verder te gaan met de ingezette onderwijsontwikkelingen met ict. Over het algemeen gaan dezelfde leraren verder in projectgroepen of leergemeenschappen en sluiten andere leraren hierbij aan. In die zin kan worden gesproken van een spin-off van de leergemeenschappen.

In dit hoofdstuk worden aanbevelingen gedaan op het gebied van kenmerken, activiteiten en opbrengsten.

5.1 Kenmerken

Zorg dat een leergemeenschap werkt vanuit gezamenlijk geformuleerde doelen

We zagen bij de leergemeenschappen in dit onderzoek dat zij de vooraf geformuleerde doelen deelden en dat deze gedurende de periode nauwelijks verschoven. Dit kan deelnemers van een leergemeenschap helpen om doelgericht te werken.

Zorg voor een goede facilitering van de deelnemers

Facilitering van deelnemers wordt over het algemeen door de deelnemers als bevorderend kenmerk genoemd. In een aantal gevallen hebben deelnemers toch het gevoel dat ze nog onvoldoende de tijd en de gelegenheid hebben om aan de opdracht van de leergemeenschap te werken. Ook de mogelijkheid om gezamenlijke bijeenkomsten te plannen is essentieel voor de voortgang.

De deelnemers van de leergemeenschap moeten zich gesteund voelen door hun achterban om aan deze bijeenkomsten deel te kunnen nemen. Wanneer de gezamenlijke bijeenkomsten regelmatig terugkomen, wordt voorkomen dat de activiteiten in de leergemeenschap naar de achtergrond verdwijnen in de dagelijkse werkzaamheden die onmiddellijke aandacht vragen.

Besteed tijd aan de verdeling van rollen, verantwoordelijkheden en het uitspreken van verwachtingen

De rollen waren niet voor iedereen van het begin af aan duidelijk. Om vertraging door onduidelijkheid over rollen te voorkomen, moet in de leergemeenschappen (meer) aandacht gaan naar het expliciteren van verwachtingen naar elkaar en naar verwachte opbrengsten van de leergemeenschap.

Geef deelnemers de tijd om te groeien in hun rol

Van de deelnemers wordt verwacht dat zij invulling geven aan vaak relatief nieuwe rollen en verantwoordelijkheden die de leergemeenschap van hen vraagt: ontwerpen van ict--arrangementen, onderzoek, maar ook projectleiding. Dit zijn bijvoorbeeld de projectleiderstaken

die vaak vervuld werden door leraren die hier tot dan toe geen ervaring mee hadden. Gun deelnemers de tijd om te groeien in deze rol en bied hierbij gerichte ondersteuning in de vorm van coaching, of vooraf door middel van scholing.

Zorg voor blijvende betrokkenheid van een schoolleider bij de leergemeenschap

De schoolleider komt in sommige leergemeenschappen steeds meer op afstand van de leergemeenschap. Het verdient aanbeveling om de taakomschrijving van de schoolleiders binnen dit project en de daadwerkelijke uitvoering te evalueren en opnieuw vorm te geven. De schoolleiders moeten een duidelijke rol hebben als het gaat om het bewaken van het proces en de voortgang en het aanspreken van de deelnemers op hun rol en verantwoordelijkheden. Hiervoor is nauwe betrokkenheid bij de leergemeenschap aan te bevelen. De schoolleider moet ook actief als contactpersoon blijven functioneren voor de schooldirectie.

5.2 Activiteiten

Richt werksessies voor de leergemeenschappen zo in dat er aan de doelen gewerkt kan worden

Deelnemers binnen eenzelfde leergemeenschap verschillen vaak van mening over de inrichting van de bijeenkomsten. Waar de een het liefst individueel aan het werk ging, wilde de ander het liefst ervaringen uitwisselen. Naast gezamenlijke doelen, hebben leergemeenschappen ook een gezamenlijke werkwijze nodig waar iedereen achter kan staan. Men kan bijvoorbeeld een 'lesson study' aanpak (de Vries, Roorda & van Veen, 2017) of een design thinking methodiek (IDEO, 2012) volgen en de bijeenkomsten hiernaar inrichten, het gaat dan om het (gezamenlijk) ontwerpen van meerdere lessen, deze uitvoeren en gezamenlijk evalueren.

Daag deelnemers uit tot systematische aandacht voor ontwerp en onderzoek

Richt vanaf het begin de aandacht op het gezamenlijk ontwerpen en onderzoeken van onderwijs. En heb hierbij aandacht voor het leren ontwerpen en onderzoeken aangezien dit niet voor iedereen vanzelfsprekend is. Om dit te realiseren kunnen de leergemeenschappen gebruikmaken van creatieve ontwerpmethodes, zoals design thinking.

Denk na over de mogelijkheden voor het samen ontwikkelen en uitvoeren van kortlopende pilots

Een stapje verder dan samen lesarrangementen ontwikkelen en uit te wisselen, is het samen ontwikkelen en uitvoeren van een pilot. Een mooi voorbeeld hiervan is de pilot van School A. Vanuit een gezamenlijk doel - onderwijs anders organiseren - niet alleen praten, maar samen aan de slag gaan. Het helpt daarbij als de leraren in de leergemeenschap lesgeven aan dezelfde leerlingen, maar vanuit verschillende vakgebieden. Daarnaast is het belangrijk dat de leraren het vertrouwen en de ruimte krijgen vanuit de directie om te experimenteren en regelmatig intervisiebijeenkomsten inplannen.

5.3 Opbrengsten

Geef leergemeenschappen een podium binnen de school

De uitstraling van de leergemeenschappen naar de achterliggende organisaties is beperkt. Dat vraagt zeker om acties van de schoolleiding én van de leergemeenschappen. De leergemeenschappen zullen hun achterban meer moeten betrekken bij de verschillende fasen van het ontwerponderzoek (zoals het ontwerpen van prototypes en evalueren van de leerarrangementen).

Laat deelnemers collega-leraren zoveel mogelijk betrekken bij hun ontworpen lessen

In een enkel geval betrokken leraren hun collega's direct bij het door hen ontworpen onderwijs. Dit zorgde ervoor dat er ook binnen secties/teams gesproken werd over het ontworpen onderwijs. Zo ontstond er ook bredere ervaring met het ontworpen materiaal, waardoor het verder bijgesteld en verbeterd kon worden. Collega's horen zo niet alleen over goede lesontwerpen, maar doen er ook ervaring mee op.

Verbind leergemeenschappen aan een bredere professionaliseringsaanpak leren met ict

De deelnemers aan de leergemeenschappen geven na afloop aan zowel hun visie als vaardigheden ten aanzien van differentiatie met ict te hebben ontwikkeld. Uit de parallel aan dit evaluatieonderzoek uitgevoerde monitor (beginmeting – eindmeting) onder alle leraren van de zes betrokken scholen (van Rens, Kral & Uerz, 2017), blijkt dat de leraren die in de afgelopen jaren hebben deelgenomen aan een leergemeenschap zich significant meer op de hoogte houden van ontwikkelingen op het gebied van onderwijs en ict en meer geneigd zijn te experimenteren en delen met ict. De handelingsverlegenheid op dat aspect is gemiddeld afgenomen. Dat lijkt een duidelijke opbrengst van de leergemeenschappen. Deze leraren voelen zich echter schooljaar 2016/2017 niet competent in lesgeven met ict en maken niet meer gebruik van ict in hun onderwijs dan hun collega's. Andere leraren in de scholen lijken niet direct te profiteren van de leergemeenschappen als het gaat om het vergroten van de competenties. Leergemeenschappen zijn een krachtig instrument voor professionalisering en ontwikkeling, maar er is meer nodig aan flankerende (ict-)ondersteuning en (ict-)professionalisering om opbrengsten te verduurzamen en te verbreden in de organisatie, zodat differentiatie met ict daadwerkelijk praktijk wordt. De scholen van de Alliantie VO verschillen in ontwikkeling op dit punt (van Rens et.al., 2017) en zouden van elkaar kunnen leren welke beleidsinterventies de afgelopen jaren hebben bijgedragen.

Referenties

IDEO LLC (2012). Design thinking for educators. 2nd. Gedownload pdf op website: www.designthinkingforeducators.com.

Mittendorff, K., Geijssels, F., Hoeve, A., Laat, M. de., & Nieuwenhuis, L. (2006). Communities of practice as stimulating forces for collective learning. *Journal of Workplace Learning*, 18 (5), 298-312.

Van Rens, C., Kral, M., Hölskens, R & D. Uerz (2017). *Leren en lesgeven met ict in het voortgezet onderwijs – Alliantie VO. Stand van zaken schooljaar 2016/2017 – vervolgmeting*. Nijmegen: iXperium/Centre of Expertise Leren met ict.

Vijfeijken, van, M., Kral, M. & Kuypers, M. (2014). *Het ontwerpen van ict-rijk onderwijs dat recht doet aan verschillen. Werkwijze iXperium-ontwikkelkring*. Nijmegen: iXperium/Centre of Expertise Leren met ict. www.ixperium.nl.

Vijfeijken, van. M., Neut, van. der., Uerz, D., & Kral, M. (2015). Samen leren innoveren met ICT. Ervaringen met grensoverschrijdende multidisciplinaire leergemeenschappen bestaande uit basisonderwijs, lerarenopleiding en onderzoek. *Tijdschrift voor lerarenopleiders*, 36(4), 91- 102.

Vries, de. S., Roorda, G., & Veen, van. K. (2017). *Lesson Study: Effectief en bruikbaar in het Nederlandse onderwijs?* Groningen: Rijksuniversiteit Groningen.